استفادهٔ آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی در مادران (مطالعه کمی و کیفی)

محیا یاریگرروش[۱]

دکتر فریده عامری[۲]

دکتر اعظم فرح‌بیجاری[۳]

دکتر غلامرضا دهشیری[۴]

چکیده

در پژوهش حاضر به بررسی رابطه استفاده آسیب‌زا از شبکه‌های مجازی از سوی مادران با رضایت زناشویی آنها، رابطه آنها با فرزندان و مشکلات رفتاری فرزندانشان پرداخته شده است. روش پژوهش از نوع روش آمیخته تبیینی است که در دو بخش کمی و کیفی انجام شده است. در بخش کمی ۳۲۳ نفر از مادرانی که دارای فرزندان پیش‌دبستانی بودند با نمونه‌گیری دردسترس برگزیده شدند و به سؤالات ابزارهای پژوهش شامل پرسشنامه جمعیت‌شناختی، پرسشنامهٔ محقق‌ساخته استفادهٔ آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی، پرسشنامه تواناییها و مشکلات کودکان (گودمن، ۱۹۹۷)، مقیاس سنجش رابطه (هندریک، ۱۹۸۸) و مقیاس رابطه والد- کودک (پیانتا، ۱۹۹۲) پاسخ دادند. روش پژوهش در این بخش از نوع همبستگی است. برای تحلیل داده‌ها از نرم افزارهای SPSS و Amos و همچنین ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون خطی ساده و مدل معادلات ساختاری استفاده شده است. در بخش کیفی از روش پدیدارشناسی استفاده شده و ابزار مورد استفاده مصاحبه نیمه‌ساختاریافته است. نمونه مورد نظر در بخش کیفی ۱۷ نفر از مادرانی بودند که به استفاده از شبکه‌های مجازی وابستگی داشتند. این افراد با نمونه‌گیری هدفمند، از گروههای انتهایی برگزیده شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از کدگذاری نظری شامل کدگذاری باز، محوری و گزینشی استفاده شده است. نتایج پژوهش در بخش کمی نشان داد که رضایت زناشویی و رابطه مادر- کودک در ارتباط استفاده آسیب‌زا و مشکلات رفتاری نقش واسطه‌ای معنادار دارند. نتایج بخش کیفی همگی در تأیید نتایج بخش کمی بود و نشان داد که وابستگی به شبکه‌ها در ارتباط با همسر و فرزند مداخله می‌کند و سبب ایجاد مشکلات رفتاری در کودکان می‌شود.

کلید واژگان: مادران، استفاده آسیب‌زا از شبکه‌های مجازی، رضایت زناشویی، مشکلات رفتاری کودکان

تاریخ دریافت: ۹۷/۳/۲۰ تاریخ پذیرش: ۹۸/۳/۱۸

۱. دانشجوی دکتری روانشناسی، دانشگاه الزهرا (نویسنده مسئول) mahyayarigar@yahoo.com

۲. استادیار گروه روانشناسی دانشگاه الزهرا f.ameri@alzahra.ac.ir

۳. استادیار گروه روانشناسی دانشگاه الزهرا a.f.bidjari@alzahra.ac.ir

۴. دانشیار گروه روانشناسی دانشگاه الزهرا dehshiri.ghr@alzahra.ac.ir

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

مقدمه

سایتهای شبکه‌های اجتماعی[1] (شبکه‌های اجتماعی مجازی) مانند شبکه‌هایی چون تلگرام[2]، اینستاگرام[3]، فیس‌بوک[4] و ... امروزه مورد استفاده بسیاری از افراد دنیا بوده و به طور چشمگیری گسترش یافته است (تانگ و کو[5]، ۲۰۱۷). علی رغم خدماتی که این شبکه‌ها در زمینه اطلاع‌رسانی و تسهیلات ارتباطی فراهم کرده‌اند، آسیبهایی نیز با خود به همراه داشته‌اند (الجمعه، القودا، البورسان، بخیت، عبدالجبار[6]،۲۰۱۶؛ بورک[7]، ۲۰۱۱)، از جملهٔ این آسیبها می‌توان به تسهیل ارتباط با جنس مخالف، نقض حریم شخصی (پارکز[8]، ۲۰۱۱)، اشاعه فحشا و بی بندو باری، هرزه نگاری، تهدید بنیان خانواده (کمال‌جو، نریمانی، عطادخت و ابوالقاسمی، ۱۳۹۵) و آسیب روانی (زندوانیان و زین‌العابدینی، ۱۳۹۵) اشاره کرد. یکی از بارزترین این آسیبها، اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی است که به استفاده بیش از حد و بیمارگونه از فیسبوک، توییتر[9]، تلگرام، وایبر[10]، لاین[11] و دیگر شبکه‌های اجتماعی مجازی همراه با احساس اجبار در استفاده از آنها اشاره دارد، به‌گونه‌ای که سبب ایجاد مشکلات میان- فردی و مداخله در امور و انجام دادن وظایف خانوادگی، شغلی و تحصیلی، ایجاد اختلالات رفتاری و شخصیتی، وابستگی به شبکه‌ها و غفلت از دیگر جنبه‌های زندگی می‌شود و دارای چنین علائم است: اشتغال خاطر زیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی (برجستگی[12])، استفاده از شبکه‌ها برای کاهش احساسات منفی (تغییر خلق[13])، استفاده از شبکه‌ها به مرور به میزان بیشتر برای کسب لذت از آن (تحمل[14])، بروز پریشانی در صورت منع استفاده از شبکه‌ها (نشانه‌های انزوا[15])، بروز تعارضهای میان- فردی و درونی در فرد به سبب استفاده از شبکه‌ها (تعارض[16])، بازگشت[17] شامل عقب‌گرد مکرر به الگوهای پیشین رفتار مزبور بعد از ترک،

1. Social networking sites
2. Telegram
3. Instagram
4. Facebook
5. Tang & Koh
6. Aljomaa, Qudah, Albursan, Bakhiet & Abduljabbar
7. Burke
8. Parks
9. Twitter
10. Viber
11. Line
12. Salience
13. Mood modification
14. Tolerance
15. Withdrawal symptoms
16. Conflict
17. Relapse

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

تلاش برای کنترل استفاده و عدم موفقیت در آن (گریفیث[1]، ۲۰۱۳). استفاده افراطی از این شبکه‌ها سبب کاهش ارتباط میان اعضای خانواده (خسروی و علیزاده صحرایی، ۱۳۹۰؛ سواری،۱۳۹۲) غفلت زن و شوهر از یکدیگر (رابرتز و دیوید[2]، ۲۰۱۶)، بروز اختلافات میان زوجین (فاکس، آزبورن و واربر[3]، ۲۰۱۴)، افزایش روابط فرازناشویی (دروآ، میلر و دیبل[4]، ۲۰۱۴؛ ریجوِی و کلایتون[5]، ۲۰۱۶؛ کریونز، لکی و وایتینگ[6]،۲۰۱۳؛ کمال‌جو و همکاران، ۱۳۹۵)، افزایش طلاق (کلایتون، ناگورنی[7] و اسمیت، ۲۰۱۳؛ والنزوئلا، هالپرن و کاتز[8]، ۲۰۱۴) و کاهش رضایت زناشویی (رابرتز و دیوید، ۲۰۱۶؛ نورثروپ[9] و اسمیت، ۲۰۱۶؛ کلایتون و همکاران، ۲۰۱۳؛ والنزوئلا و همکاران، ۲۰۱۴) می‌شود. ارتباط استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و رضایت زناشویی دوطرفه است، یعنی رضایت زناشویی پایین سبب می‌شود فرد به استفاده آسیب‌زا از شبکه‌ها روی بیاورد و همچنین استفاده بی‌رویه از شبکه‌ها سبب کاهش رضایت زناشویی می‌شود (مک‌دنیل[10]، دروآ و کریونز؛ ۲۰۱۷). بر اساس فرضیه سرایت[11] (انگفر[12]، ۱۹۸۸) مشکلات حوزه زناشویی می‌تواند به حوزه فرزندپروری منتقل شود و رابطه مادر-کودک یعنی سبک والدگری مادر را که در جریان ارتباطات متقابل میان مادر- کودک بروز می‌کند (به نقل از خانجانی، پیمان‌نیا و هاشمی، ۱۳۹۵) تحت تأثیر قرار دهد (حقیقی و خلیل‌زاده،۱۳۹۱). کیفیت پایین رابطهٔ میان مادر و کودک در برخی از موارد می‌تواند منجر به ایجاد مشکلات رفتاری در کودکان شود (شکوهی‌یکتا، پرند و اکبری زردخانه؛ ۱۳۹۳). مشکلات رفتاری کودکان به دودسته تقسیم می‌شود: مشکلات بیرونی‌سازی[13]، مانند برون‌ریزی و رفتارهای پرخاشگرانه و مشکلات درونی‌سازی[14]، مانند گوشه‌گیری، افسردگی و اضطراب (کوآی و پیترسون[15]، ۱۹۸۷). براساس پژوهشها رابطهٔ والد- کودک در ارتباط رضایت زناشویی و مشکلات رفتاری کودکان نقش میانجی دارد (راتکلیف،

1. Griffiths
2. Roberts & David
3. Fox, Osborn & Warber
4. Drouin, Miller & Dibble
5. Ridgway & Clayton
6. Cravens, Leckie & Whiting
7. Nagurney
8. Valenzuela, Halpern & Kats
9. Northrup
10. Mc Daniel
11. Spillover hypothesis
12. Engfer
13. Externalizing
14. Internalizing
15. Quay & Peterson

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

نورتون و دورچی[1]،۲۰۱۶؛ قره‌باغی، ۱۳۸۹). به طور کلی می‌توان گفت اعتیاد به شبکه‌ها سبب ایجاد مشکلاتی در زندگی می‌شود (یانگ و دآبرو[2]، ۲۰۱۰). فرد مبتلا به این نوع اعتیاد هر چه بیشتر در استفادهٔ آسیب‌زا از شبکه‌ها درگیر شود به همان میزان از فعالیتهای خانوادگی فاصله می‌گیرد و این امر بر روابط خانواده اثر منفی می‌گذارد (نیرومند و ذهابی، ۱۳۹۴). در کل زنان نسبت به مردان زمان بیشتری را صرف استفاده از شبکه‌های اجتماعی می‌کنند (تانگ و کو، ۲۰۱۷). در پژوهش پیرجلیلی، مهدوی و ازکیا (۱۳۹۷) که به شیوه کیفی نظریه داده بنیاد[3] است، به این مسأله اشاره شده که استفاده از شبکه‌های مجازی از سوی والدین و اختلافات ناشی از آن میان ایشان، سبب ایجاد جو ناآرام و پرتنش در خانواده می‌شود. این محیط خانوادگی نیز سبب ایجاد مشکلات عاطفی و رفتاری در فرندان می‌شود. همچنین اشتغال بیش از حد والدین به استفاده از شبکه‌ها سبب می‌شود فرصت و وقت کافی را برای رسیدگی به فرزندان خود، توجه به آنها و انجام دادن فعالیتهای مشترک با آنها نداشته باشند. استفاده از شبکه‌ها و اعتیاد به آنها برای بنیان خانواده آسیبهایی به همراه دارد که ایجاد تعارضات میان زوجین یکی از این آسیبهاست که نه تنها بر رابطهٔ میان زوجین اثر می‌گذارد بلکه به کل خانواده اشاعه می‌یابد و باقی روابط در خانواده از جمله رابطهٔ میان مادر و کودک را که اساسی‌ترین رابطه برای کودک است، تحت تأثیر قرار می‌دهد. نارضایتی و اختلافات زناشویی بر شیوه فرزندپروری مادر اثر منفی می‌گذارد و سبب می‌شود که کیفیت ارتباط مادر و فرزند مخدوش گردد که این ارتباط مخدوش میان مادر و کودک در نهایت به بروز مشکلات عاطفی و رفتاری در کودکان منجر می‌گردد (پیرجلیلی وهمکاران، ۱۳۹۷). مطالعه برت، کروگر، مک‌گو و یاکونو[4] (۲۰۰۳)، نشان داده است که مشکلات روانشناختی کودک ناشی از وجود آسیبهای درون خانواده است. با توجه به اینکه تاکنون پژوهشی نقش واسطه‌ای رضایت زناشویی و رابطه مادر-کودک را در ارتباط استفادهٔ آسیب‌زا از شبکه‌ها در مادران با مشکلات رفتاری کودکان آن هم در قالب یک مدل مورد بررسی قرار نداده است، بنابراین انجام چنین پژوهشی ضروری بوده است. در پژوهش حاضر در صدد پاسخ‌گویی به این سؤال هستیم که استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی چه تأثیراتی بر روابط زوجین و روابط میان مادر و فرزند و مشکلات رفتاری کودکان دارد. فرضیهٔ پژوهش حاضر این است که استفادهٔ آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی از سوی مادران هم

1. Ratcliffe, Norton & Durtschi
2. Yang & De Abreu
3. Grounded theory
4. Burt, Krueger, McGue & Iacono

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

به طور مستقیم و هم به طور غیر مستقیم از طریق متغیرهای رضایت زناشویی و رابطهٔ مادر-کودک بر مشکلات رفتاری کودکان اثرگذار است.

روش

روش پژوهش حاضر از نوع آمیخته (کمی و کیفی) تبیینی است. در بخش کمی روش پژوهش از نوع همبستگی و جامعه آماری شامل همه مادران کودکان ۷-۳ ساله شهر تهران بوده است. نمونه از نوع در دسترس بوده و شامل ۳۲۳ نفر از مادرانی است که ملاکهای ورود به پژوهش را داشتند. ملاک ورود به پژوهش نیز شامل این موارد بوده است: استفاده از شبکه‌های مجازی حداقل یک بار در روز و متأهل بودن. نمونه مورد نظر از مکانهای عمومی مانند پارکها، سراهای محله، فرهنگسراها و.... برگزیده شد. در پژوهش حاضر برای انتخاب نمونه از هرکدام از مکانهای مذکور براساس پنج منطقه شهر تهران شامل مرکز، جنوب، شمال، شرق و غرب دو مکان به طور تصادفی برگزیده و به آن رجوع شد. در این پژوهش دامنهٔ سنی مادران ۲۵ تا ۴۵ سال با میانگین۳۴/۶ و انحراف معیار ۴/۶ بود. ۵/۹ درصد از مادران دارای تحصیلات دیپلم و پایین‌تر، ۲۶/۳ فوق دیپلم، ۴۳/۷ لیسانس، ۱۷/۶ فوق لیسانس و ۴/۶درصد دارای تحصیلات دکتری بودند. ۶۱/۶ درصد از آنها خانه‌دار و ۳۵/۳ درصد از آنها نیز شاغل بودند. برای تحلیل داده‌ها از نرم افزارهای SPSS و Amos و ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون خطی ساده و مدل معادلات ساختاری استفاده شده است. بخش کیفی پژوهش با بهره‌گیری از روش پژوهش کیفی پدیدارشناسی انجام شده است. در این بخش نمونه شامل ۱۷ نفر از مادرانی بود که به شیوه نمونه‌گیری هدفمند از موارد انتهایی برگزیده شدند، به این صورت که پس از انجام دادن پژوهش کمّی با شرکت‌کنندگانی که بیشترین نمره را در پرسشنامه استفاده آسیب‌زا کسب کرده بودند تماس حاصل شد و در صورت رضایتشان با آنها مصاحبه شد.

ابزار پژوهش

۱. پرسشنامه استفاده آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی

این پرسشنامه محقق ساخته است و پژوهشگر آن را بر اساس ادبیات پژوهشی ساخته است. این پرسشنامه یک ابزار خودگزارش‌دهی استفاده از فضای مجازی است و استفاده آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی را در مادران می‌سنجد. در مرحله مقدماتی پرسشنامه با ۳۳ سؤال روی نمونه ۶۴ نفری از مادران اجرا شد. در این مرحله آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۳ بود، سپس با حذف ۲ سؤال از پرسشنامه که همبستگی کمی با نمره کل داشتند، پرسشنامه با مجموع ۳۱ سؤال روی

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

نمونه اصلی اجرا شد. ضریب آلفای کرونباخ جهت بررسی پایایی این پرسشنامه در این مرحله برابر با ۰/۹۲ به دست آمد. همچنین با استفاده از روش چرخش ابلیمن در مرحله نهایی تعداد دو عامل با نامهای عامل «وابستگی به فضای مجازی» و عامل «رفتار پر خطر در فضای مجازی» برای این پرسشنامه به دست آمد که در مجموع ۴۰/۲ درصد از واریانس را تبیین می‌کرد. ضریب آلفای کرونباخ به منظور بررسی پایایی زیرمقیاسها برای زیرمقیاس وابستگی به فضای مجازی برابر با ۰/۹۰ و برای زیر مقیاس رفتار پرخطر در فضای مجازی ۰/۷۶ به دست آمد. با توجه به اینکه ضریب آلفای به دست آمده برای زیر مقیاسها بیش از ۰/۷است، بنابراین هر دو زیرمقیاس از پایایی مناسبی برخوردارند. هر سؤال این پرسشنامه دارای ۵ گزینه است که این گزینه‌ها در یک طیف لیکرتی از «به هیچ وجه =۱» تا «خیلی زیاد=۵»، قرار می‌گیرند.

۲. مقیاس سنجش رابطه[1]

این مقیاس را هندریک[2] (۱۹۸۸) به منظور ارزیابی میزان رضایت کلی افراد از رابطهٔ صمیمی و نزدیک ساخته است و شامل هفت سؤال با طیف پاسخگویی لیکرت پنج درجه‌ای (رضایت کم تا رضایت بالا) است. در مطالعه وان و متیاستیک بایر[3] (۱۹۹۹) پایایی این مقیاس ۰/۹۱ به دست آمده و در بررسی ویژگیهای روانسنجی نسخه فارسی این مقیاس نیز ضریب آلفای کرونباخ آن در میان مردان برابر ۰/۸۷ و در میان زنان برابر ۰/۸۹ بوده است (دهشیری و موسوی، ۱۳۹۵). آلفای کرونباخ برای بررسی پایایی این پرسشنامه در نمونه پژوهش حاضر برابر با ۰/۹ بود.

۳. مقیاس رابطه والد-کودک[4]

این مقیاس را پیانتا[5] برای اولین بار در سال ۱۹۹۲ ساخته و دارای دو فرم بلند ۳۳ سؤالی و فرم کوتاه ۱۵ سؤالی (۷ عبارت مثبت و ۸ عبارت منفی) است که ادراک والدین را در مورد رابطه خود با کودک می‌سنجد. فرم کوتاه این مقیاس شامل حوزه‌های نزدیکی و تعارض است و برای کودکان ۳ تا ۱۲ سال استفاده می‌شود. این مقیاس دارای طیف لیکرتی ۵ درجه ای از «۵ = قطعاً صدق می‌کند» تا «۱ =قطعاً صدق نمی‌کند» است. رابطه مثبت کلی که همان نمره کل است از مجموع نمرات حوزه نزدیکی و معکوس نمرات حوزه تعارض به‌دست می‌آید. پایایی این مقیاس برای نمونه ۷۱۴ نفری از کودکان ۴/۵ – ۵/۵ ساله برای زیرمقیاس تعارض ۰/۸۳ و برای زیرمقیاس

1. Relationship Assessment Scale (RAS)
2. Hendrick
3. Vaughn & Matyastik Baier
4. Child-Parent Relationship Scale
5. Pianta

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

نزدیکی ۰/۷۲ به دست آمده است (پیانتا، ۱۹۹۲). در پژوهش حاضر از فرم کوتاه ۱۵ سؤالی این مقیاس استفاده شده و آلفای کرونباخ برای بررسی پایایی این پرسشنامه در نمونه این پژوهش برابر با ۰/۷۶ بوده است.

۴. پرسشنامه تواناییها و مشکلات کودکان[1]

این پرسشنامه را گودمن[2] (۱۹۹۷) برای سنجش و غربالگری اختلالات روانپزشکی کودکان در جامعه کودکان ۴ تا ۱۶ ساله انگلیسی طراحی کرده و شامل نسخه مخصوص والدین، نسخه مخصوص آموزگاران و نسخه خودگزارشی است. فرمهای والدین و آموزگاران این مقیاس برای کودکان و نوجوانان ۳ تا ۱۶ ساله به کار می‌رود. در پژوهش حاضر از نسخه مخصوص والدین استفاده شده است. این پرسشنامه شامل ۵ زیرمقیاس است که عبارت اند از: مشکلات سلوکی، نشانه‌های عاطفی، بیش‌فعالی-کمبود توجه، مشکلات با همسالان و رفتار نوع‌دوستی. هر زیرمقیاس پنج ماده دارد که بر اساس دامنه سه درجه‌ای طیف لیکرتی شامل: درست نیست (۰)، کمی درست است (۱) و حتماً درست است (۲) پاسخ داده و نمره‌گذاری می‌شود. پرسشنامه تواناییها و مشکلات کودکان در مجموع ۲۵ سؤال دارد. شایان ذکر است که نمره کامل مشکلات کودکان از مجموع نمرات چهار مقیاس مشکلات سلوکی، نشانه‌های عاطفی، بیش‌فعالی-کمبود توجه و مشکلات با همسالان به جز نمره مقیاس رفتار نوع‌دوستی به دست می‌آید. ضریب آلفای کرونباخ به منظور بررسی پایایی برای زیرمقیاس بیش فعالی ۰/۷۱، نشانه‌های عاطفی ۰/۶۲، مشکلات سلوکی ۰/۵۶، مشکلات با همسالان ۰/۳۰ و رفتار نوع‌دوستی، ۰/۶۴ به دست آمد. ضریب آلفای کرونباخ مجموع مقیاسهای نشانه‌های آسیب‌شناختی کودک که از داده‌های مادران به دست آمد نیز برابر ۰/۷۷ بود (قره‌باغی و وفایی، ۱۳۸۸). آلفای کرونباخ برای بررسی پایایی این پرسشنامه در نمونه پژوهش حاضر برابر با ۰/۷۷ بود.

۵. مصاحبه نیمه ساختاریافته

ابزار مورد استفاده در پژوهش، مصاحبه نیمه ساختاریافته است که ۱۵ سؤال دارد و شیوه استفاده از شبکه‌ها، ارتباط با اعضای خانواده و وضع سلامت روان کودکان را مورد پرسش قرار می‌دهد. در بخش کیفی پژوهش داده‌ها پس از مصاحبه با ۱۷ نفر به اشباع رسیده است.

1. Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ)
2. Goodman

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

یافته‌ها

در این بخش از پژوهش به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شده و نتایج حاصل از همبستگی نشانگرها و میانگین و انحراف استاندارد مربوط به هر یک از آنها در جدول شماره ۱ ارائه شده است، سپس برای بررسی فرضیه اصلی و اثرات مستقیم و غیر مستقیم میان متغیرهای پژوهش به ارائه مدل پیشنهادی و بررسی آن پرداخته شده است.

جدول ۱: ماتریس همبستگی نشانگرها

مقیاس	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
۱.رضایت زناشویی	۱								
۲.تعارض	۰,۱۷**	۱							
۳. نزدیکی	۰,۱۶**	۰,۳۲**	۱						
۴. مشکلات هیجانی	-۰,۱۷**	-۰,۴۱**	-۰,۲۴**	۱					
۵.مشکلات سلوک	-۰,۲۱**	-۰,۵۹**	-۰,۴۱**	۰,۳۵**	۱				
۶. بیش فعالی	-۰,۱۸**	-۰,۴۳**	-۰,۲۱**	۰,۳۲**	۰,۴۵**	۱			
۷. مشکلات با همسالان	-۰,۱۵*	-۰,۲۷**	-۰,۲۸**	۰,۳۵**	۰,۲۴**	۰,۲۶**	۱		
۸.وابستگی به فضای مجازی	-۰,۲۴**	-۰,۱۶*	-۰,۲۵**	۰,۲۸**	۰,۲۱**	۰,۱۴*	۰,۲۱**	۱	
۹.رفتار پرخطر در فضای مجازی	-۰,۱۸**	-۰,۱۰	-۰,۱۴**	۰,۱۷**	۰,۲۳**	۰,۱۲	۰,۲۰**	۰,۶**	۱
میانگین	۲۷,۸	۲۶,۸۷	۳۱,۸۸	۱,۸۵	۲,۰۶	۳,۷۶	۲,۴۲	۳۹,۹۷	۹,۱
انحراف استاندارد	۶,۵	۵,۴۸	۲,۹۱	۱,۶۲	۱,۴۹	۲,۱۸	۱,۴۳	۱۱,۰۸	۱,۶۵

جدول شماره ۱ ماتریس همبستگی را میان نشانگرهای هر متغیر پژوهش نشان می‌دهد. همان‌گونه که در این جدول مشاهده می‌شود، همبستگی میان همهٔ نشانگرهای پژوهش (متغیرهای مشاهده شده) معنادار است ($p< ۰/۰۵$). به عنوان مثال رابطه میان متغیر تعارض و بیش‌فعالی ۰/۴۳- است که به معنای معکوس بودن رابطهٔ این دو متغیر است. شایان ذکر است که نمره نشانگر تعارض معکوس است. رابطهٔ هیچ‌یک از متغیرها با یکدیگر بیشتر از ۰/۸ نیست، پس فرض وجود

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

هم‌خطی بین متغیرها نیز رد می‌شود. میان رضایت زناشویی و زیرمقیاسهای مشکلات رفتاری کودکان ارتباط معکوس و میان رضایت زناشویی و رابطه مادر- کودک ارتباط مستقیم وجود دارد.

بر اساس نتایج جدول، تنها رابطه رفتار پرخطر در شبکه‌ها با عامل تعارض از متغیر مادر- کودک و با بیش‌فعالی از مشکلات رفتاری کودکان معنادار نیست و به جز آن تمامی روابط نشانگرها در جدول معنادار است.

به منظور بررسی فرضیه اصلی که رضایت زناشویی و رابطه مادر-کودک در ارتباط استفاده آسیب زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی و مشکلات رفتاری کودکان نقش واسطه‌ای دارند از تحلیل معادلات ساختاری استفاده شده است. مدل بررسی شده به همراه شاخصهای مربوط به برازش مدل در ادامه ارائه شده است.

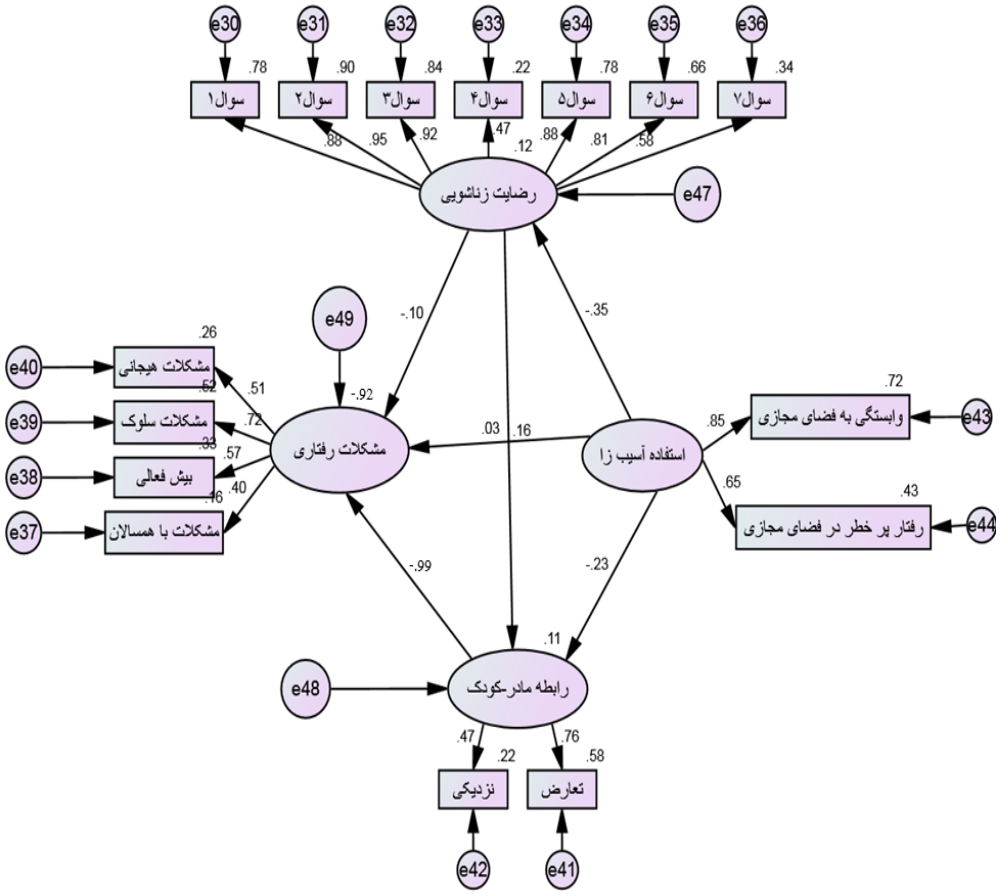

شکل ۱: ضرایب استاندارد مدل پیشنهادی برای بررسی مدل معادلات ساختاری پیشنهادی پژوهش

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

در شکل ۱ ضرایب استاندارد مدل پیشنهادی به منظور بررسی مدل پیشنهادی نشان داده شده است. در ادامه برازش مدل ساختاری مورد بررسی قرار گرفته، سپس در صورت برازش مطلوب مدل ساختاری پژوهش، ضرایب استاندارد و غیر استاندارد مدل به همراه خطای استاندارد مربوط به هر یک از ضرایب و سطح معناداری آن ارائه شده است.

جدول ۲: شاخصهای کلی برازش مدل ساختاری پیشنهادی پژوهش

شاخصهای کلی برازش مدل اندازه‌گیری								
مدل	مطلق				تطبیقی			مقتصد
	χ^2	df	p	$\frac{\chi^2}{df}$	TLI	CFI	IFI	RMSEA
	۱۶۹,۸۰	۸۴	۰,۰۰۱	۲,۰۲	۰,۹۴	۰,۹۶	۰,۹۶	۰,۰۶

در جدول شماره ۲ مقدار کای اسکور نسبی ۲/۰۲ است که با توجه به اینکه کمتر از پنج است قابل پذیرش است همچنین. شاخصهای TLI، CFI و IFI همگی بالاتر از ۰/۹ هستند و شاخص RMSEA نیز کمتر از ۰/۰۸ است. بنابراین می‌توان ادعا کرد که مدل از برازش خوبی برخوردار است زیرا به طور کلی اگر کای اسکور و RMSEA و دو مورد از شاخصهای گروه تطبیقی در محدوده مناسب باشند می‌توان ادعا کرد که مدل مطلوب و قابل بهبود است. با توجه به مدل پیشنهادی اثر مستقیم استفاده آسیب‌زا از شبکه‌ها بر مشکلات رفتاری کودکان (p=0/57، B= 0/05) و اثر مستقیم رضایت زناشویی بر مشکلات رفتاری معنادار نیست (p=0/92، B=- 0/02). پس از حذف مسیرهای غیرمعنادار مجدداً مدل پژوهش برازش داده شده و مورد بررسی قرار گرفته است. شکل ۲ مدل اصلاح شده را با حذف مسیرهای غیر معنادار نشان می‌دهد.

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

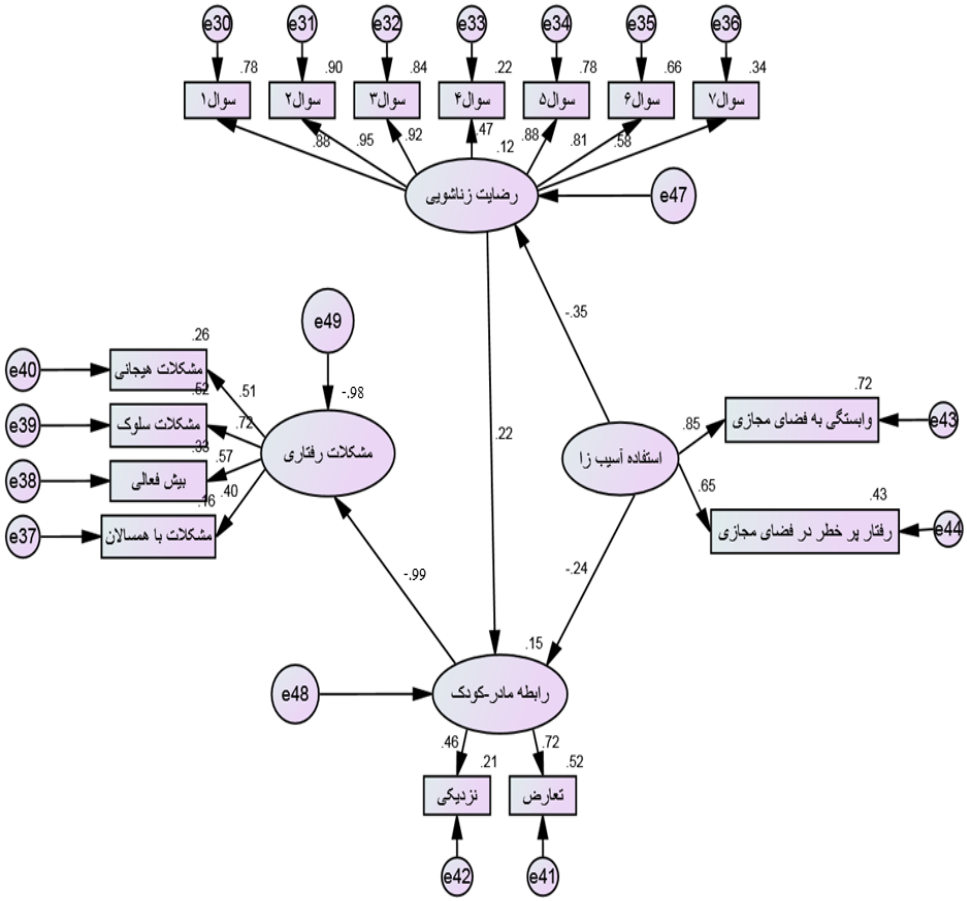

شکل ۲: مدل اصلاح شده بر اساس حذف مسیرهای غیر معنادار

جدول ۳: شاخصهای کلی برازش مدل اصلاح شده

شاخصهای کلی برازش مدل اندازه‌گیری								
	مطلق				تطبیقی			مقتصد
مدل	χ^2	df	p	$\frac{\chi^2}{df}$	TLI	CFI	IFI	RMSEA
	۱۷۰,۰۴	۸۶	۰,۰۰۱	۱,۹۸	۰,۹۵	۰,۹۶	۰,۹۶	۰,۰۶

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

همانطور که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود، شاخصهای TLI، CFI و IFI همگی بالاتر از ۰/۹ هستند و شاخص RMSEA نیز کمتر از ۰/۰۸ است، همچنین مقدار کای اسکور نسبی با ۱/۹۸ مورد قبول است. بنابراین می‌توان ادعا کرد مدل از برازش خوبی برخوردار است.

با توجه به مدل فوق اثر مستقیم میان استفاده آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر رضایت زناشویی تأیید می‌شود (p=0/001 ، B= -0/29). استفاده آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر رابطه مادر-کودک اثر مستقیم معنادار دارد (p=0/003، B=-0/32) و رضایت زناشویی در ارتباط استفاده آسیب زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی با رابطه مادر-کودک نقش واسطه‌ای معنادار دارد (p=0/01، B=-0/05). همچنین اثر مستقیم رضایت زناشویی بر رابطه مادر-کودک تأیید می‌شود (p=0/02، B =0/2). رضایت زناشویی و رابطه مادر-کودک در ارتباط استفاده آسیب زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی با مشکلات رفتاری کودکان نقش واسطه ای معنادار دارند (p=0/003، B= 0/41). رابطه مادر-کودک در ارتباط رضایت زناشویی با مشکلات رفتاری کودکان دارای نقش واسطه‌ای معنادار است (p =0/02، B = -0/2). اثر مستقیم رابطه مادر-کودک بر مشکلات رفتاری کودکان نیز معنادار است (p =0/003، B = -۱/۱). در جدول شماره ۴ ضرایب مسیر هر یک از متغیرها (مستقیم، غیر مستقیم و کل) در مدل اصلاح شده ارائه شده است.

جدول ۴: جدول ضرایب مسیر متغیرهای به کار رفته در مدل اصلاح شده

متغیرهای پیش بین	متغیرهای واسطه‌ای و متغیر ملاک	اثرات	ضرایب غیر استاندارد	ضرایب استاندارد	خطای استاندارد (SE)	حد پایین	حد بالا	P
استفاده آسیب زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی	رضایت زناشویی	مستقیم	-۰,۰۳	-۰,۲۹	۰,۰۸	-۰,۴۱	-۰,۱۵	۰,۰۰۱
	رابطه مادر-کودک	مستقیم	-۰,۱۲	-۰,۳۲	۰,۰۹۶	-۰,۴۸	-۰,۱۶	۰,۰۰۳
		غیر مستقیم	-۰,۳۲	-۰,۰۵۸		-۰,۱	-۰,۰۲	۰,۰۱
		کل	۰,۷۳	-۰,۳۷		-۰,۵۳	-۰,۲۳	۰,۰۰۲
	مشکلات رفتاری	غیر مستقیم	۰,۰۲۷	۰,۴۱		۰,۲۴	۰,۵۹	۰,۰۰۳
رضایت زناشویی	رابطه مادر-کودک	مستقیم	۰,۷۳	۰,۲۰	۰,۰۷۵	۰,۰۶	۰,۳۱	۰,۰۲
	مشکلات رفتاری	غیر مستقیم	-۰,۱۵	-۰,۲۲		-۰,۳۴	-۰,۰۶	۰,۰۲
رابطه مادر-کودک	مشکلات رفتاری	مستقیم	-۰,۲۰	-۱,۱۱	۰,۰۷۱	-۱,۲۴	-۱,۰۱	۰,۰۰۳

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

جدول شماره ۴ نشان‌دهندهٔ ضرایب استاندارد و غیر استاندارد میان متغیرها و سطح معناداری مربوط به هر یک از ضرایب است. همانطور که ملاحظه می‌شود با توجه به سطح معناداری به‌دست آمده کلیه اثرات مستقیم و غیر مستقیم از نظر آماری معنادار است ($P<۰,۰۵$) .

در بخش کیفی در مرحله کدگذاری باز در تحلیل داده‌های کیفی مفاهیم مشخص شدند، سپس در بخش کدگذاری محوری مقولات تعیین شدند و در نهایت در بخش کدگذاری گزینشی که آخرین بخش از کدگذاری کیفی به شیوه اشتراس و کوربین است، مقولات اصلی مشخص شدند. مقولات اصلی بخش کیفی شامل این موارد بودند: وابستگی به شبکه‌ها، اثر شبکه‌ها بر رابطه با اعضای خانواده، کیفیت ارتباط با اعضای خانواده، مشکلات کودکان. از میان این موارد وابستگی به شبکه‌ها نقشی برجسته‌تر داشت زیرا وابستگی به شبکه‌ها سبب مداخله در برقراری ارتباط با همسر و کودک و کاهش کیفیت ارتباط با آنان می‌شود و در پی آن کاهش کیفیت زناشویی و ارتباط مخدوش با کودک می‌تواند سبب ایجاد مشکلات رفتاری در کودک شود. در مقوله وابستگی به شبکه‌ها یکی از شرکت کنندگان به نام نیوشا می‌گوید: «تند تند سر میزنم به شبکه‌ها خیلی زیاد اگر بخواهم بگم ۲۴ ساعته (می‌خندد) در تلگرام و اینستاگرامم مگر اینکه مشغول کاری باشم، دستم نباشه وگرنه اگر نشسته باشم گوشی دستمه داخل گوشی بالا و پایین می‌رم (با لبخند). من اگر یه روزی گوشیمو به فرض چند ساعت در خانه جا بگذارم برم بیام برسم خونه مطمئناً اولین کاری که می کنم گوشی مو بر می‌دارم ببینم توش چه خبره». در مقوله مداخله در ارتباط با همسر و فرزند لیلا می‌گوید: «اگر این گوشی و دنیای مجازی نبود شاید ما خوشبخت‌ترین زن و شوهر دنیا بودیم. طی دو سال اخیر بدترین دعواهامون سر استفاده از گوشی بوده و حتی یک گوشی هم سر این جریان شکسته شد. احساس می‌کنم به بچه‌هام نمی‌رسم چون اون وقت و انرژی که باید برای بچه‌هام بذارم می‌ذارم برای گوشی». نینا می‌گوید: «زمانی از گوشی خیلی استفاده می‌کردم بعد دیدم دیگه مثل قبل نمی‌تونم به همسر و فرزندم توجه کنم به درس و مشق بچه ام نمی‌رسیدم معلم‌شون منو صدا کرد که درس پسرتون خیلی افت کرده بعد پیش متخصص بردیمش گفتند بیش‌فعالی داره.»

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر به بررسی اثرات استفادهٔ آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر خانواده پرداخته شده و ارتباط استفادهٔ آسیب‌زا از شبکه‌های مجازی از سوی مادران با مشکلات رفتاری فرزندانشان بررسی شده است. بر اساس یافته‌های پژوهش، استفاده آسیب‌زا از شبکه‌ها بر رضایت

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

زناشویی اثر مستقیم دارد که با نتایج پژوهشهای رابرتز و دیوید (۲۰۱۶)، نورثروپ و اسمیت (۲۰۱۶)، کلایتون و همکاران(۲۰۱۳) و والنزوئلا و همکاران(۲۰۱۴) هماهنگ است. بر اساس این یافته رفتارهای پرخطر در شبکه‌ها با رضایت زناشویی پایین‌تر میان مادران همراه است و از طرفی هم رضایت زناشویی کمتر آنان را به استفادهٔ آسیب‌زای بیشتر سوق می‌دهد. این یافته با پژوهش مک‌دنیل و همکاران (۲۰۱۷) مبنی بر ارتباط دوطرفهٔ استفاده از شبکه‌ها و رضایت زناشویی و با پژوهش خسروی و علیزاده صحرایی (۱۳۹۰) مبنی بر رابطه مثبت تعارض در خانواده و اعتیاد به اینترنت همسو است. ارتباط منفی معنادار میان رابطه استفاده آسیب‌زا از شبکه‌ها و رابطه مادر-کودک نیز با پژوهشهایی که بیانگر اثرگذاری منفی اینترنت و فضای مجازی بر ارتباط میان اعضای خانواده است، هماهنگ است (خسروی و علیزاده صحرایی، ۱۳۹۰؛ سواری،۱۳۹۲؛ رابرتز و دیوید، ۲۰۱۶). نقش واسطه‌ای رضایت زناشویی و رابطه مادر-کودک در ارتباط استفاده آسیب‌زا از شبکه‌ها با مشکلات رفتاری کودکان با نظریه سیستمی در خانواده‌درمانی مطابق است که بیانگر این است که بروز نشانه‌های یک اختلال در فرد مانند یک کودک نشانه وجود اختلال در سیستم مربوطه یعنی خانواده است. همچنین اگر فردی دچار اختلال و بدکارکردی باشد کل خانواده را تحت تأثیر قرار می‌دهد (گلدنبرگ و گلدنبرگ، ترجمه برواتی، نقش‌بندی و ارجمندی، ۱۳۹۵؛ لانگ و یانگ، ترجمه نظری، خدادادی، اسدی، ناموران و صاحبدل؛ ۱۳۹۳). در تبیین این یافته می‌توان گفت مادری که به استفاده از شبکه‌ها اعتیاد دارد و به شکل بیمارگونه و آسیب‌زا از آنها استفاده می‌کند، این مسأله هم بر رضایت زناشویی او و هم بر ارتباط با فرزندش اثر می‌گذارد. اثر غیر مستقیم رضایت زناشویی بر مشکلات رفتاری از طریق نقش واسطه‌ای رابطه مادر-کودک مطابق با آن بخش از نظریه نظامهای بوم‌شناختی برونفن برنر[1] است که بیانگر این است که رابطه زناشویی به طور غیر مستقیم با اثرگذاری بر رابطه مادر- کودک بر رشد و عملکرد کودک تأثیر دارد (برک، ترجمه سیدمحمدی، ۱۳۹۵). این یافته همچنین با پژوهش قره‌باغی (۱۳۸۹) مبنی بر اینکه تعارض زناشویی پیش‌بینی کننده منفی رابطه والد-کودک است و همچنین با پژوهش راتکلیف و همکاران (۲۰۱۶) مبنی بر نقش واسطه‌ای رفتارهای فرزندپروری مادر در ارتباط میان کیفیت رابطه با همسر و رفتار کودک همسو است. تأیید نقش واسطه‌ای رابطهٔ مادر-کودک میان ارتباط رضایت زناشویی با مشکلات رفتاری با آن یافته از پژوهش قره‌باغی (۱۳۸۹) مبنی بر عدم تأیید نقش واسطه‌ای رابطهٔ مادر-کودک میان تعارض زناشویی و مشکلات آسیب‌شناختی عاطفی و رفتاری

1. Bronfenbrenner

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

کودکان همسو نیست. ارتباط معنادار رضایت زناشویی با رابطهٔ مادر- کودک نیز با فرضیه سرایت (انگفر، ۱۹۸۸) مبنی بر انتقال مشکلات زناشویی به حوزه فرزندپروری هماهنگ است و اثر مستقیم رابطه مادر-کودک بر مشکلات رفتاری کودکان با یافته‌هایی چون پیش‌بینی پذیری رفتار کودک از طریق رابطه مادر-کودک (مارک و پایک[1]، ۲۰۱۷)، وجود رابطه منفی میان شیوه فرزندپروری مقتدرانه با مشکلات درونی‌سازی و برونی‌سازی کودکان (شفیع‌پور، شیخی، میرزایی و کاظم‌نژاد لیلی، ۱۳۹۴) و وجود رابطه مثبت میان شیوه‌های فرزندپروری مستبدانه و سهل‌گیرانه با این مشکلات (شکوهی‌یکتا و همکاران، ۱۳۹۳) همسو است. همچنین با پژوهش خانجانی و همکاران، (۱۳۹۵) مبنی بر اینکه رابطه مخدوش میان مادر و کودک مانند رابطه همراه با تهدید، تحقیر و توهین بر مشکلات رفتاری کودکان اثر دارد، هماهنگ است؛ یعنی هرچقدر ارتباط میان زوجین از کیفیت بالا برخوردار باشد مادر می‌تواند به نحو مطلوب‌تر به نیازهای کودک پاسخ دهد و با او رابطه بهتری برقرار کند. در نتیجه فرزند او نیز از سلامت روانی بالاتر برخوردار می‌شود و به عکس اگر در رابطهٔ میان زوجین تعارض زیاد وجود داشته باشد و مادر از زندگی زناشویی خود رضایت کافی نداشته باشد، این مسائل به رفتارهای فرزندپروری او نیز انتقال می‌یابد و او نمی‌تواند با فرزند خود رابطه مطلوبی برقرار کند، بنابراین مشکلات رفتاری در کودک بروز می‌کند. در بخش کیفی پس از تعیین مقولات در مرحله کدگذاری گزینشی چهار مقوله اصلی به دست آمد که از میان آنها وابستگی به شبکه‌ها نقشی مهم‌تر داشت. در تبیین نتایج حاصل از پژوهش حاضر با توجه به محتوای مقولات و مفاهیم به دست آمده و با توجه به کدگذاری گزینشی در مرحله نهایی تحلیل داده‌ها می‌توان این گونه بیان کرد که استفاده از تلفنهای همراه هوشمند رایج‌ترین وسیله دستیابی به شبکه‌های مجازی است و به دلیل قابلیت دسترسی آسان‌تر به گوشی همراه نسبت به ابزارهای دیگر چون لپ‌تاپ و کامپیوتر شخصی دستیابی به اینترنت و شبکه‌های مجازی نسبت به گذشته بیش از پیش تسهیل شده است. با وجود استفاده از جنبه‌های مثبت شبکه‌های مجازی مانند کاربرد اطلاع‌رسانی، سهولت در برقراری ارتباط با اعضای خانواده، دوستان و آشنایان در وهله نخست از آنجا که این شبکه‌ها نسبت به گذشته در دسترس‌ترند اعتیاد و وابستگی در فرد ایجاد می‌کنند. همچنین خاصیت تحریک‌کنندگی شبکه‌های مجازی، به این معنا که افراد با وصل شدن به اینترنت احساس می‌کنند که به یک دنیای پر از اطلاعات وارد شده اند، سبب تحریک عقلانی می‌شود (گرینفیلد[2]، ۱۹۹۹). در واقع زمانی که فرد گوشی را برای چک کردن یک پیام به دست می‌گیرد

1. Mark & Pike
2. Greenfield

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

بقیه کانالها و گروهها را نیز چک می‌کند و گاهی متوجه می‌شود که بیش از زمانی که قصد داشته در شبکه‌ها مانده و از آنها استفاده کرده است. گاهی هم متوجه می‌شود که ساعتها گذشته و استفاده از شبکه‌ها سبب شده که او از محیط اطرافش غافل شود و از انجام دادن تکالیف و وظایف خود باز بماند (یانگ، ۱۹۹۸). در این زمان فرد ممکن است تصمیم بگیرد که استفاده خود از شبکه‌ها را کاهش دهد اما موفق نمی‌شود. وابستگی به شبکه‌ها که در این پژوهش شامل علائم اصلی اعتیاد به شبکه‌هاست در بخشهای گوناگون زندگی دخیل است و سبب کاهش رضایت از همسر و کاهش روابط رو در رو با همسر و فرزند می‌شود. این مسأله پس از مدتی سبب ایجاد نارضایتی در همسر نیز می‌شود. استفاده از شیوه نمونه‌گیری در دسترس و همچنین در بخش کیفی عدم دسترسی به تمامی افرادی که واجد شرایط مصاحبه بودند از محدودیتهای این پژوهش بوده است.

از پیشنهادهای پژوهش حاضر کنترل سن، شغل و فاصله سنی مادران با فرزندان است. انجام چنین پژوهشی در میان مادران فرزندانی با سنین بالاتر مثلاً در میان مادران کودکان مقطع دبستان و نوجوانان در مقطع راهنمایی و بررسی مشکلات رفتاری این فرزندان از پیشنهادهای دیگر پژوهش حاضر است. همچنین از آنجایی که ارتباط استفاده از شبکه‌ها و رضایت زناشویی دو طرفه است، پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی ارتباط رضایت زناشویی با مشکلات رفتاری فرزندان همراه با بررسی نقش استفاده از شبکه‌ها و رابطهٔ مادر –کودک به عنوان متغیرهای واسطه‌ای مطالعه شود.

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

منابع

برک، لورا. (۱۳۹۵). *روانشناسی رشد. جلد اول*، چاپ سی و سوم، ترجمه یحیی سید محمدی، تهران: نشر ارسباران.

پیرجلیلی، زهرا؛ مهدوی، سید محمدصادق و ازکیا، مصطفی. (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی تأثیر شبکه اجتماعی تلگرام بر روابط خانوادگی زوجین (شهر تهران سال ۱۳۹۵). *فصلنامه بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۹(۱)، ۶۹-۹۰.

حقیقی، ماه‌منیر و خلیل‌زاده، رحیم. (۱۳۹۱). بررسی ارتباط بین رضایت زناشویی و سبک‌های فرزند پروری. *دو ماهنامه دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه*، ۱۰(۱)، ۲۱-۲۶.

خانجانی، زینب؛ پیمان‌نیا، بهرام و هاشمی، تورج. (۱۳۹۵). پیش‌بینی کیفیت تعامل مادر-کودک با انواع اختلالات اضطرابی در کودکان دبستانی با توجه به ویژگی‌های فرهنگی مادران ایرانی. *اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۱۲(۲)، ۲۳۹-۲۶۰.

خسروی، زهره و علیزاده صحرائی، امهانی. (۱۳۹۰). رابطه اعتیاد به اینترنت با عملکرد خانواده و سلامت روان در دانش آموزان. *مجله مطالعات روانشناسی تربیتی*، ۸ (۱۴)، ۵۹-۸۰.

دهشیری، غلامرضا و موسوی، سیده فاطمه. (۱۳۹۵). خصوصیات روان‌سنجی نسخهٔ فارسی مقیاس سنجش رابطه بین زوجین. *خانواده پژوهی*، ۱۲(۱)، ۱۴۱-۱۵۴.

زندوانیان، احمد و زین العابدینی، زهره. (۱۳۹۵). رابطه سواد رایانه‌ای و تجربه شبکه‌های اجتماعی مجازی در دانشجویان دختر دانشگاه یزد. *نامه آموزش عالی*، ۹ (۳۳)، ۶۳-۸۱.

سواری، کریم. (۱۳۹۲). بررسی رابطه سلامت روان و روابط خانوادگی با اعتیاد به تلفن همراه. *پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی*، ۳ (۱۰)، ۳-۱۱.

شفیع‌پور، سیده زهرا؛ شیخی، علی؛ میرزایی، مهشید و کاظم نژاد لیلی، احسان. (۱۳۹۴). سبکهای فرزندپروری و ارتباط آن با مشکلات رفتاری کودکان. *پرستاری و مامایی جامع نگر*، ۲۵ (۷۶) ، ۴۹-۵۶.

شکوهی‌یکتا، محسن؛ پرند، اکرم و اکبری زردخانه، سعید. (۱۳۹۳). اثربخشی آموزش مهارت حل مساله بر استرس و سبک فرزندپروری والدین. *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، ۱۵ (۳)، ۴۵-۵۳.

قره‌باغی، فاطمه. (۱۳۸۹). نقش تعارض زناشویی و رابطه والدین با کودک در نشانه‌های آسیب‌شناختی عاطفی و رفتاری کودک. *پژوهش‌های روانشناختی*، ۱۳(۱)،)، ۸۹-۱۰۸ .

قره‌باغی، فاطمه و آگیلار- وفایی، مریم. (۱۳۸۸). ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه توانایی‌ها و مشکلات در نمونه کودکان ایرانی. *مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران*، ۱۵(۳)، ۲۳۱-۲۴۱.

کمال‌جو، علی؛ نریمانی، محمد؛ عطادخت، اکبر و ابوالقاسمی، عباس.(۱۳۹۵). مدل‌یابی علی تأثیرات هوش معنوی و اخلاقی بر روابط فرازناشویی با واسطه‌های شبکه‌های مجازی و رضایت زناشویی. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۶ (۲۴)، ۵۳-۷۴.

گلدنبرگ، ایرنه و گلدنبرگ، هربرت. (۱۳۹۵). *خانواده درمانی*، ترجمه حمیدرضا حسین‌شاهی برواتی، سیامک نقشبندی و الهام ارجمندی. چاپ هفدهم. تهران: نشر روان.

لانگ، لین ال. و یانگ، مارک ای. (۱۳۹۳). *مشاوره و درمان مسائل زن و شوهری*، ترجمه علی محمد نظری، جوادخدادادی، مسعود اسدی، کبری ناموران و حسین صاحبدل. چاپ دوم، تهران: انتشارات آوای نور.

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

نیرومند، لیلا و ذهابی، شایسته. (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر میزان حضور زنان در شبکه‌های اجتماعی مجازی مورد مطالعه: زنان ساکن شهر تهران. *مطالعات رسانه‌ای*،۱۰ (۲۸)، ۵۳-۶۶.

Aljomaa, S. S., Qudah, M. F. A., Albursan, I. S., Bakhiet, S. F., & Abduljabbar, A. S. (2016). Smartphone addiction among university students in the light of some variables. *Computers in Human Behavior*, *61*, 155-164.

Burke, M. (2011). *Reading, writing, relationships: The impact of social network sites on relationships and well-being*. Doctoral dissertation, Carnegie Mellon, Pittsburgh, Pennsylvania.

Burt, S. A., Krueger, R. F., McGue, M., & Iacono, W. (2003). Parent-child conflict and the comorbidity among childhood externalizing disorders. *Archives of General Psychiatry*, *60*(5), 505-513.

Clayton, R. B., Nagurney, A., & Smith, J. R. (2013). Cheating, breakup, and divorce: Is Facebook use to blame?. *CyberPsychology, Behavior, and Social Networking*, *16*(10), 717-720.

Cravens, J. D., Leckie, K. R., & Whiting, J. B. (2013). Facebook infidelity: When poking becomes problematic. *Contemporary Family Therapy*, *35*(1), 74-90.

Drouin, M., Miller, D. A., & Dibble, J. L. (2014). Ignore your partners' current Facebook friends; beware the ones they add!. *Computers in Human Behavior*, *35*, 483-488.

Engfer, A. (1988). The interrelatedness of marriage and the mother-child relationship. In R. A. Hinde, & J. Stevenson-Hinde (Eds.), *Relationships within families: Mutual influences* (p. 104-118). New York: Oxford University Press.

Fox, J., Osborn, J. L., & Warber, K. M. (2014). Relational dialectics and social networking sites: The role of Facebook in romantic relationship escalation, maintenance, conflict, and dissolution. *Computers in Human Behavior*, *35*, 527-534.

Greenfield, D. (1999). *Virtual addiction: Help for netheads, cyberfreaks, and those who love them*. New Harbinger Publications.

Griffiths, M. D. (2013). Social networking addiction: Emerging themes and issues. *Journal of Addiction Research & Therapy*, *4*(5). https://doi.org/10.4172/2155-6105.1000e118.

Mark, K. M., & Pike, A. (2017). Links between marital quality, the mother-child relationship and child behavior: A multi-level modeling approach. *International Journal of Behavioral Development*, *41*(2), 285-294.

McDaniel, B. T., Drouin, M., & Cravens, J. D. (2017). Do you have anything to hide? Infidelity-related behaviors on social media sites and marital satisfaction. *Computers in Human Behavior*, *66*, 88-95.

Northrup, J., & Smith, J. (2016). Effects of Facebook maintenance behaviors on partners' experience of love. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, *38*(2), 245-253.

Parks, P. J. (2011). *Online social networking*. Reference Point Press.

Pianta, R. C. (1992). *Parent-Child Relationship Scale.* University of Virginia.

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

Quay, H. C., & Peterson, D. R. (1987). *Manual for the Revised Behavior Problem Checklist*. Miami, FL: Authors (at the University of Miami).

Ratcliffe, G. C., Norton, A. M., & Durtschi, J. A. (2016). Early romantic relationships linked with improved child behavior 8 years later. *Journal of Family Issues*, *37*(5), 717-735.

Ridgway, J. L., & Clayton, R. B. (2016). Instagram unfiltered: Exploring associations of body image satisfaction, Instagram #selfie posting, and negative romantic relationship outcomes. *CyberPsychology, Behavior, and Social Networking*, *19*(1), 2-7.

Roberts, J. A., & David, M. E. (2016). My life has become a major distraction from my cell phone: Partner phubbing and relationship satisfaction among romantic partners. *Computers in Human Behavior*, *54*, 134-141.

Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Open coding. Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Sage Publications, Inc.

Tang, C. S., & Koh, Y. Y. (2017). Online social networking addiction among college students in Singapore: Comorbidity with behavioral addiction and affective disorder. *Asian Journal of Psychiatry*, *25*, 175-178.

Valenzuela, S., Halpern, D., & Katz, J. E. (2014). Social network sites, marriage well-being and divorce: Survey and state-level evidence from the United States. *Computers in Human Behavior*, *36*, 94-101.

Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*, *1*(3), 237-244.

Young, K. S., & de Abreu, C. N. (Eds.). (2010). *Internet addiction: A handbook and guide to evaluation and treatment*. John Wiley & Sons Inc.

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]

[Downloaded from qjfr.ir on 2025-07-06]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1399.17.1.4.6]